

Budování socialismu

a vojenská politika strany

Lidově demokratické Československo se zrodilo z národní a demokratické revoluce, která po splnění základních úkolů začínala postupně přerůstat v revoluci socialistickou.

Aby změnila běh dějin, pokusila se politická reprezentace buržoazie za podpory ze zahraničí v únoru 1948 uskutečnit kontrarevoluční zvrat. Jejím cílem bylo uchopit se moci, rozložit vládu lidové demokracie, obnovit kapitalistické poměry a začlenit Československo do tábora imperialismu. Revoluční síly společnosti pod vedením KSČ zmařily pokus pučistů o státní zvrat a s definitivní platností rozhodly otázku, komu bude patřit v této zemi politická moc, rozhodly o socialistické orientaci vnitřní a zahraniční politiky.

Vítězství dělnické třídy a všech pracujících v únoru 1948 rozhodlo i o základních doktrinárních otázkách obrany Československé republiky. Vojenská politika vycházela napříště z představ Komunistické strany Československa, jejichž základem je věnost marxismu-leninismu, upřímný proletářský internacionalismus a obecně platné leninské principy výstavby armády nového typu, historicky ověřené ve výstavbě Sovětské armády.

Ve dnech, které následovaly po vítězství pracujícího lidu nad reakcí, věnovala KSČ prořadovou pozornost upevnění a rozšíření vlády dělnické třídy, včetně další vnitřní přestavby státního aparátu lidové demokracie. Začala tak vnikat zcela konkrétní forma diktatury proletariátu, ovlivněná specifickými podmínkami a úkoly první etapy revoluce, ve své podstatě však cílevědomě budovaná a odvozovaná z obecných principů leninského učení o diktatuře proletariátu a některých zku-

šeností z budování sovětského státu v SSSR.

Vojenská politika KSČ vycházela z leninské teorie o nutnosti zabezpečení socialistické revoluce před úkoly aliance mezinárodního imperialismu ozbrojenými silami revoluce, mezi nimiž na předním místě stojí pravidelná, moderně vyzbrojená a vycvičená armáda socialistického typu. Zabezpečení obrany socialistické revoluce v ČSR bylo usnadněno existencí již zformované čs. lidové armády, budované na principech Košického a Budovatelského vládního programu. Při zachování kontinuity s tímto programem, mohla tudíž vláda Obrozené národní fronty postupně posilovat socialistické prvky v činnosti a životě armády a upřesňovat její místo a funkci v systému diktatury proletariátu. Tak jako i v jiných oblastech života společnosti, bylo třeba i při výstavbě armády splnit ještě ty úkoly, které pro odpor buržoazní reakce nebo i pro různé objektivní obtíže, se nepodařilo dovést do konce v předúnorovém období.

Orientace výstavby československé armády, jako armády socialistického typu, byla obsažena v prvním armádním rozkazu presidenta republiky Klementa Gottwalda z 16. června 1948 a ve vládním prohlášení vlády Obrozené národní fronty ze 17. června 1948. Oba dokumenty zdůrazňují význam ideové výchovy armády v duchu zásad obrany socialistické vlasti a spojení se Sovětským svazem a lidově demokratickými státy, nutnost budování nového velitelského sboru, vyššího z pracujícího lidu a dokončení jeho očisty od reakčních živlů.

Z obsahu, smyslu a cílů ideové výchovy příslušníků armády, které vyplývaly

z přechodu do socialistické etapy revoluce a upevnění našich vojenskopolitických spojeneckých svazků s ostatními zeměmi socialistického tábora nazrály nové požadavky na ideologické základy této výchovy. Socialistická společnost musela ve svém nejhlubším vnitřním zájmu dosáhnout toho, aby formování názorů velitelů i vojáků základní služby, obránců této společnosti, bylo postaveno na ideologických základech vědeckého světového názoru marxismu-leninismu, na třídní ideologii vládnoucí dělnické třídy. Dříve však než mohl být nový systém politické výchovy postavený na marxismu-leninismu rozvinut, bylo třeba dovést do konce odhazení buržoazních teorií, tzv. apolitičnosti armády a současným podmínkám již neodpovídající předúnorový princip nadstraničné výchovy. Souhrně byly požadavky na obsah, cíle a smysl politické výchovy příslušníků armády v duchu socialistických idejí vyjádřeny v projevu Klementa Gottwalda při zahájení 4. běhu školy osvětových důstojníků v Praze v říjnu 1948. Pro další vývoj armády měl tento projev prezidenta republiky zásadní význam — obsahoval plán podstatného posílení třídních a politických kvalit armády cestou zakotvení výsledků revoluce a jejich perspektiv ve vědomí armády. Jeho realizaci sloužila nově organizovaná soustavná politická výchova příslušníků velitelského sboru a na stejném základě řízená tzv. mravně politická výchova mužstva.

Tvůrčím způsobem uplatnila KSČ v podmínkách budování čs. lidové armády i leninský princip výstavby velitelského sboru, budování velitelského sboru sociálně a ideově spjatého s lidem. Na očistu velitelského sboru od reakčních a protilidových živlů a na výchovu a převýchovu kolísající a indiferentní části, navázala v poúnorovém období rozhodnými opatřeními k vytvoření podmínek pro doplňování řad velitelů socialismu oddanými příslušníky dělnické a rolnické třídy a osvědčenými komunisty.

V období před IX. sjezdem KSČ se podařilo díky tvořivému přístupu ke zkušenostem KSSS v zásadě realizovat i základní princip, na němž byla budována i Sovětská armáda, princip vedoucí úlohy strany. V mechanismu uplatňování vedoucí úlohy strany v armádě zaujal zásadní místo Vojenský komitét ÚV KSČ, který zahájil svoji činnost na jaře roku 1949. V jeho čele stál tehdejší prezident republiky Klement Gottwald a jako členové v něm působili další významní činitelé strany a vlády.

IX. sjezd KSČ, konaný ve dnech 25.—29. května 1949, dovršil tvorbu generální

linie výstavby socialismu, stanovil hlavní směry a tempo rozvoje společnosti i strany. Program vojenské politiky strany tvořil nedílnou součást generální linie výstavby socialismu, vycházel a opíral se o analýzu možností socialistické revoluce, její materiální základny i rozvoje tvořivé iniciativy pracujících.

Hlavní úkol vojenské politiky strany pro období budování socialismu vyjádřil ve svém diskusním vystoupení náčelník HŠVO divizní generál JUDr. Jaroslav Procházka. „... vybudovat armádu podle vzoru Sovětské armády jako spolehlivý mocenský nástroj dělnické třídy a pracujících lidu, jako armádu pravidelnou a přísně ukázněnou. Chceme dosáhnout vyšší bojovnosti než kterákoli kapitalistická armáda, učinit z armády důstojnou a věrnou spojenkyni Sovětské armády a armád lidově demokratických zemí. Jedině taková armáda je schopna a bude schopna být pevnou a spolehlivou záštitou lidově demokratické vlasti“. Na vlastních zkušenostech s poraženou buržoazií a jejími imperialistickými ochránci, jsme si ověřovali obecnou platnost historické zkušenosti prvního státu dělníků a rolníků o nutnosti zabezpečení socialistické společnosti před nebezpečím imperialistické agrese.

S naléhavostí sjezd ukládal vojákům — komunistům i všem ostatním odpovědným pracovníkům státních a stranických orgánů posilovat leninské principy výstavby socialistické armády. Na prvním místě to byl požadavek další očisty velitelského sboru od reakčních a protistátních živlů a jeho doplňování kádry dělnicko-rolnického původu, požadavek, aby armáda byla budována jako neoddělitelná součást našeho lidu, aby základem veškeré vojensko-odborné i politické výchovy se stal marxismus-leninismus. Pro armádu, tak jako pro celou společnost, platil požadavek upevňování vedoucí úlohy strany.

Linie vojenské politiky strany, vypracované sjezdem, je linií výstavby armády socialistického typu. V rozhodující míře se v ní prosazují obecné zákonitosti výstavby socialistického státu a armády, historické zkušenosti první armády tohoto typu — Sovětské armády a respektovány jsou specifické podmínky revoluce v Československu.

Na zostření mezinárodně politické situace začátkem padesátých let, vyvolaného pokusy zastavit úspěšný rozsah socialistické revoluce ve světě, odpověděly země socialistického tábora urychleným rozšiřováním své ekonomické i vojenské moci. Důsledné uplatňování zkušenosti Sovětské

armády se stalo základním předpokladem zvyšování obranné síly a moci republiky. Vydáním nových základních řádů armády, s platností od 1. října 1950, pokročila modernizace bojové a politické přípravy vojsk s využitím poznatků sovětské vojenské vědy. Zavádění nových řádů do života bylo uskutečňováno za bezprostřední pomoci vojenských odborníků Sovětské armády.

Úspěšné plnění prvního pětiletého plánu a nezištná pomoc Sovětského svazu umožnily, že mohla být armáda vyzbrojena nejmodernější bojovou technikou, zbraněmi, které měly v této době ve výzbroji jen armády velmocí.

Dne 14. května 1955 stalo se Československo jednou ze zakládajících zemí organizace Varšavské smlouvy — rozhodujícího faktoru mírového vývoje světa v současné etapě, mohutné přehrady proti agresivním snahám imperialistických sil. KSČ cílevědomě spolupracovala k prohloubení vojenské integrace evropských socialistických států vyvolaných důsledky procesu vědeckotechnické revoluce ve vojenství a zůstavením hrozby imperialistické agrese v důsledku přijetí NSR do NATO. Budování obranného systému republiky a systému bojové a politické přípravy vojsk se přizpůsobovaly jaderné alternativě války.

Od vzniku vojenské organizace Varšavské smlouvy rozvíjela se vojenská politika KSČ jako integrální součást globální zahraničně politické a vojenskopolitické koncepce socialistického společenství. KSČ vychází z poznání objektivní zákonitosti současného mocenskopolitického poměru sil, že zachování bezpečnosti našich národů a spolehlivá obrana socialistického společenství zřízení může být jedině, v rámci společné vojenské koalice socialistických států, ve Varšavské smlouvě. Vyjádřením této zásady se stala společná cvičení, výměna zkušeností z bojové a politické přípravy, vzájemná spolupráce a bojová družba socialistických armád.

Poznatky z jednání XX. sjezdu KSSS, z vnitrostranické diskuse doma a z analýzy maďarských událostí se staly základem hlubokého přehodnocování dosažité vojenské politiky strany a posléze stanovení úkolů k upevnění socialistického charakteru Čs. lidové armády (aktiv komunistů Čs. lidové armády 26. června 1957).

Do popředí pozornosti a zájmu vojenských mas posunovala KSČ opět upevňování třídního a politického charakteru naší armády, jako nedílné součásti socialistického státního organismu. Byla to nutná a potřebná reakce na deformace vojenské politiky strany vyvolané „vojen-

skou úchylkou“. Byl to pokus o oživení významu a důsledné aplikace leninských principů výstavby armády nového typu, i leninských principů v životě armádní stranické organizace. Vedení strany zdůrazňovalo, že je třeba zajistit, aby vývoj armády se udržoval v souladu s politicko-ekonomickými přesuny v zemi. Třídní přesuny v naší vlasti, především upevňování a rozšiřování socialistických výrobních vztahů, vytvářelo objektivní předpoklady pevnější politické jednoty armády. Spravedlivé a humánní poslání armády v socialistické společnosti, i třídní přesuny uvnitř armády, vytvářely všechny předpoklady pro shodu zájmů a jednotu všech příslušníků armády, i jednotu mezi armádou a lidem.

Směrnice strany k dalšímu upevňování socialistického charakteru armády byla přijata s pochopením, a to nejen v armádě, ale i mezi pracujícími. Praxe výstavby armády pak potvrdila, že plně odpovídala zkušenostem a požadavkům příslušníků armády, že vyjadřovala objektivní potřeby a zájmy socialistické společnosti. V duchu této linie proběhly významné politické akce v armádě, jako projednávání výsledků červnového pléna ÚV KSČ z roku 1957 k ideologické práci, celonárodní diskuse o plnění usnesení celostátní konference KSČ z roku 1958, při níž příslušníci armády vyslovili souhlas s politikou strany i její současnou vojenskou politikou.

Významné politické akce této doby vedly ke zřetelnému posílení vedoucí úlohy strany v armádě jakožto východiska upevňování socialistického charakteru armády. Vydání nových „Směrnic ÚV KSČ pro práci útvarových organizací KSČ v armádě“ přesněji určilo místo stranických organizací v útvech a jejich poslání.

Teze k vojenské politice, stanovené XI. sjezdem KSČ v červnu 1958, tvůrčím způsobem vyjadřují jednotu sociálně politických podmínek vývoje vojenství po druhé světové válce a procesů spojených s vědeckotechnickou revolucí. ČSLA měla všechny politické, ekonomické i kulturní předpoklady, aby se rozvíjela ve společenství se Sovětskou armádou a za její pomoci v armádě moderní — armádu na soudobé úrovni. Strana mohla budovat svoji koncepci další modernizace armády na úspěšném řešení přechodu celkové přípravy vojsk k vedení boje za oboustranného použití zbraní hromadného ničení. Nové poznatky o vedení ozbrojeného zápasu přejímala ČSLA od Sovětské armády, dynamicky se však začaly rozvíjet i různé složky vojenské teorie v ČSLA. Na počátku šedesátých let dospěla realizace vě-

deckotechnické revoluce ve vojenství k zásadním změnám v oblasti struktury sil ČSLA a nastolení nových požadavků na kvalifikační strukturu vojáků z povolání.

XII. sjezd KSČ v prosinci 1962 kladl důraz na další rozvíjení bratrských svazků a úzké spolupráce se Sovětským svazem a na upevnění jednoty všech socialistických zemí. Ukládal upevňovat proletářský a internacionální charakter naší armády, rozvíjet výchovu všech vojáků, aby správně chápali otázky proletářského internacionalismu, které vyplývají z třídní podstaty socialistické armády a z tendencí vývoje soudobého vojenství. KSČ prohlašuje, že je existenčním zájmem našich národů upevňovat koaliční systém socialistického společenství.

XII. sjezd KSČ dále vycházel z myšlenky, že dokud nebude dosaženo všeobecného a úplného odzbrojení a bude trvat nebezpečí imperialistické agrese, jsme povinni plnit své smluvní závazky, posilovat obranyschopnost a zabezpečení naší vlasti. Na základě rozboru morálně politického stavu vojsk a úrovně řídicí a organizační práce velitelů, štábů a politického aparátu byl znovu zdůrazněn úkol rozvíjet principy výstavby armády, zajišťovat její vysokou bojovou pohotovost a zdokonalovat výzbroj a technické vybavení. Sjezd nemohl přehlédnout, že tak jako v celé společnosti, i v armádě se začala projevovala nedůslednost v plnění úloh, a to především proto, že klesla účinnost politickovýchovné i organizační práce strany.

Po období vzestupné aktivity vojenských mas v letech 1956—1960, kdy došlo k pozitivnímu pokusu řešit nazrálé problémy života vojsk, zejména prosazení leninských principů do další výstavby armády a cílevědomé a soustavné řešení její modernizace, následoval na počátku šedesátých let útlum a pokles aktivity. Příčiny je třeba spatřovat, tak jako v celé společnosti, v přecenění úspěchů a výsledků dosažených v předchozí etapě. Stranická organizace podlehla po vyhlášení dobudování socialistické společnosti na celostátní konferenci KSČ v roce 1960 určité závratě z úspěchu. Účinnost a třídní vyhraněnost ideově politického působení státních a stranických orgánů byla podlamována předčasně zdůrazňovanými výhonky komunistické společnosti.

V této atmosféře nekritického sebeuspokojení vyvolalo zjištění vážných negativních jevů v naší socialistické společnosti, vrcholící neúspěchem třetí pětiletky, vážný otřes i kolísání. Důsledkem byla oprávněná kritika komunistů ze základních organizací, zaměřená proti subjekt-

vismu a malé perspektivnosti a plánovitosti v řešení úkolů zabezpečování obranyschopnosti země, v této době se však i v armádě začala objevovat od některých politicky labilních jednotlivců jednostranná kritika, vedená z protistranických pozic.

Politické pravici a antisocialistickým silám byl trnem v oku pevný internacionalistický vztah Čs. lidové armády k ostatním bratrským armádám Varšavské smlouvy. Protože se však ještě nemohla odvážit otevřeného útoku na tento princip vládní politiky, snažila se život armády zasunout do pozadí veřejného života, omezit informace o armádě, o Varšavské smlouvě a vytlačit problematiku obrany země i socialistické koalice z oblasti osvěty i kulturní tvorby. Veřejnost měla být ukolébána k bezstarostnosti a lhostejnosti. Místo bdělosti a ostražitosti a aktivního boje proti agresivní imperialistické politice pravice propagovala lžihumanistický pacifismus. Pravicové a antisocialistické síly maskovaly zamlčování třídních stanovisek licoměrnými frázemi o nevyvolání nervozity a škodlivé psychozy strachu mezi obyvatelstvem.

Vedení strany se snažilo nedostatky řešit upevňováním centrálního řízení. Centralismus posilovalo na všech rozhodujících směrech života a výstavby armády, ministerstva národní obrany počínaje a nejnižšími jednotkami konče. Stranické vedení a velení armády tím chtěly dosáhnout zvýšení úlohy a významu rozkazů a řádů v armádě a jejich plnění v duchu vysoké kázně a organizovanosti života.

V lednu 1963 schválil sekretariát ÚV KSČ některé zásady a opatření k prohloubení stranické kontroly a vlivu KSČ na ozbrojené síly a bezpečnost. Usnesením došlo k posílení pravomoci i odpovědnosti vedoucích státních i stranických funkcionářů obou resortů a branného a bezpečnostního oddělení ÚV KSČ. Zvýšení pravomoci výše zmíněných orgánů mělo vytvořit podmínky, aby ústřednímu výboru KSČ byly s větší odpovědností, péčí a iniciativou předkládány k projednání a rozhodnutí návrhy, jež by řešily zásadní problémy branného charakteru.

V konfliktech, které vznikly v první polovině šedesátých let, jeví se rozhodnutí o centralizaci řízení a prohloubení kontroly a vlivu KSČ na ozbrojené síly jako nutné a opodstatněné, a to i z hlediska kvalitativně náročnějších úkolů k dosažení vysoké bojovosti a bojové pohotovosti vojsk, v podmínkách širšího praktického uplatnění výsledků vědeckotechnické revoluce ve vojenství. Nedostatkem však bylo, že opatření v oblasti řízení ne-

provázely stejně účinné a rozhodné zásky k prohloubení ideového a politického vlivu strany, k obnově narušeného spojení strany s masami a podpory tvořivé iniciativy mas. I dobře míněné usnesení o prohloubení kontroly a vlivu KSČ na ozbrojené síly však nepřinášelo očekávaný efekt, v důsledku chybného stylu a metod práce tehdejšího vrchního velitele čs. branné moci a presidenta republiky Antonína Novotného. Jeho styl práce vytvářel nezdravou atmosféru ve vztahu mezi kádery, podněcoval vzájemnou nedůvěru a prestižní spory. Situace ve velení armády byla dále zhoršována i postupným poklesem autority hlavní politické správy, vinou především tehdejšího náčelníka HPS generála Václava Prchlika, který uplatňoval opatrickou a alibistickou politiku.

Aktivní úsilí sil oddaných straně však napomáhalo k tomu, aby se postupně překonával subjektivismus v řízení a prosazoval reálný přístup k řešení negativních jevů a tendencí v životě armády. Důležité v tomto směru bylo zejména jednání XIII. sjezdu KSČ, v červnu 1966 a některá opatření k realizaci jeho ustanovení. V usnesení XIII. sjezdu byl položen důraz na konkretizaci vojenskopolitické linie, aby odpovídala dosaženému stupni společenskoeconomického vývoje v zemi a v objektivní potřebě budování koaličního obranného systému socialistických států: „Nadále zdokonalovat náš obranný systém, budovat jej jako pevnou soustavu, schopnou spolehlivě vystoupit na obranu socialistických vymožeností lidu, rozvíjet jej v jednotě politických, ekonomických a vojenských opatření, při plném využití předností socialismu a respektování jeho možností“. Podrobněji se touto otázkou zabývalo předsednictvo ústředního výboru KSČ 16. července 1966 a přijalo usnesení k institucionálnímu uspořádání jednotné branné soustavy státu. Byl to v poválečných dějinách Čs. lidové armády první komplexní pokus o zpracování koncepce branného systému v souladu s národními i internacionálními úkoly a posláním ozbrojených sil. Zvláštní pozornost byla věnována účinnosti ideologické práce na úseku obrany socialistické vlasti — branné výchovy a propagandy. Obsahové zaměření branné výchovy obyvatelstva vyplynulo ze široce založeného a vědeckými metodami uskutečňovaného sociologického výzkumu veřejného mínění. V usnesení XIII. sjezdu byly výsledky analýzy souhrnně formulovány jako úkol „... rozvíjet všelidový charakter obrany státu, pečovat o brannou výchovu obyvatelstva,

překonávat pacifistické a liberalistické tendence“. Význam uvědomování širokých vrstev obyvatelstva k účasti na všelidové obraně socialistického státu bylo o to větší, že v těchto letech třídlní hodnocení vojenskopolitické situace ve světě a v Evropě clevědomě a soustavně napadali a zlehčovali pravicoví liberálové, i revizionisté z řad členů KSČ.

XIII. sjezd KSČ ve svém usnesení vyžal všechny příslušníky armády k aktivní a tvořivé spoluúčasti na dalším budování armády: „... Budovat a upevňovat československé ozbrojené síly, jejich bojovost, morální sílu, oddanost lidu a věrnost ideám komunismu, trvale pečovat o jejich moderní technické vybavení, vysokou úroveň velení a vzájemné prohlubování vztahů mezi ozbrojenými silami a pracujícími...“. Sjezd znovu potvrdil základní princip vojenské politiky strany, že „... v pevném spojení s přátelství se Sovětským svazem a v jednotě a spolupráci armád Varšavské smlouvy spatřujeme hlavní záruku bezpečnosti republiky a svobody našich národů.“

XIII. sjezd KSČ orientoval vojenskou politiku strany tak, aby bylo možné strategii agresivních imperialistických sil v Evropě čelit co neúčinněji a co neekonomičtěji. V období přípravy a rozpracování vojenských otázek pro sjezdová jednání, strana sama naznačila v jakém směru má naše vojenství ještě potenciální možnosti — především v rozvoji a účelném využití vědeckého potenciálu a všestranném uvolnění aktivity a schopností budovatelů i obránců socialistické vlasti.

V krizovém vývoji po XIII. sjezdu KSČ však ustoupilo uskutečňování vytyčeného programu dočasné do pozadí, zatlačené politickým bojem s pravicovými oportunisty a revizionisty.

V procesu konsolidace armády obnovila se akceschopnost a vedoucí úloha armádní a stranické organizace. Tak jako v celé straně, bylo toho i v armádě dosaženo politickým zápasem s nositeli oportunistických a revizionistických názorů. Stranickopolitické orgány a stranické organizace usilují o důsledné uplatnění leninských norem a práce strany na všech stupních. Nástup k odstranění vlivů a důsledků rozkladných tendencí z minulosti je spjat s účinnějším řízením bojové a politické přípravy. Postupující konsolidace se projevuje v aktivizaci velitelů, štábů i jednotek, v tom jak se příslušníci armády angažují za současnou linii strany, za upevnění bojové pohotovosti svých jednotek.